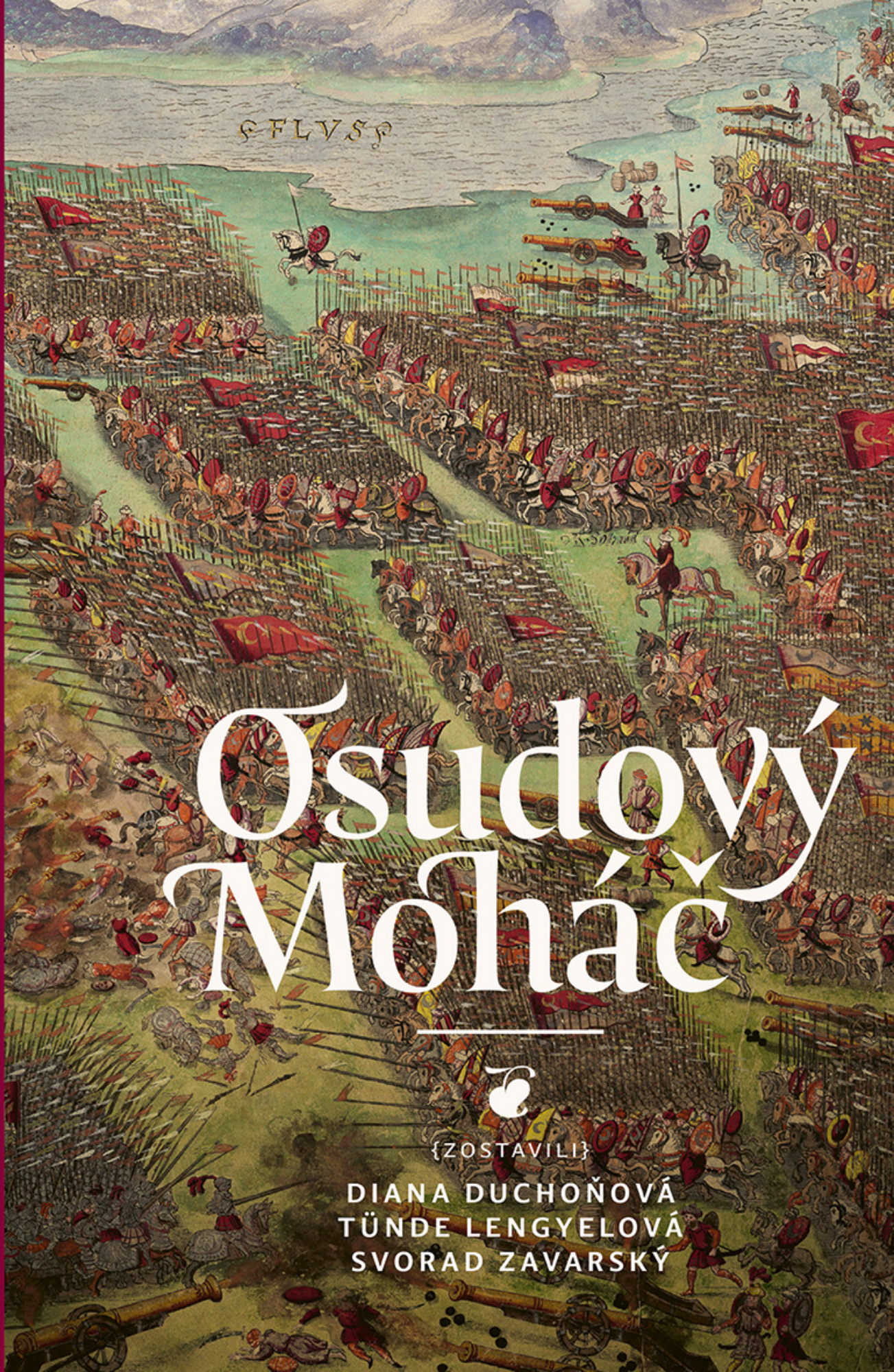

Osudový Moháč

{ZOSTAVILI}

DIANA DUCHOŇOVÁ
TÜNDE LENGYELOVÁ
SVORAD ZAVARSKÝ

Osudový Mohác

Osudový Moháč

ZOSTAVILI

DIANA DUCHOŇOVÁ
TÜNDE LENGYELOVÁ
SVORAD ZAVARSKÝ

{MDXXVI}

{2026}

HISTORICKÝ ÚSTAV
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED, V. V. I.

IKAR

Obsah

9 **ÚVOD**

{1}

13 **PRED BÚRKOU**

VILIAM ČIČAJ, MICHAL DUCHOŇ, HELENA GAHÉROVÁ, TÜNDE LENGYELOVÁ, MARTIN NEUMANN, SVORAD ZAVARSKÝ

15 Prienik Osmanov do Uhorska

32 Obraz Turkov

40 Nepriateľ kresťanstva v uhorskej literatúre a v dobovej publicistike

49 Uhorské vojenstvo pred Moháčom

60 Krajina pred Moháčom

{2}

71 **OSUDNÁ ZRÁŽKA**

MICHAL CELNAR, VILIAM ČIČAJ, MICHAL DUCHOŇ, DIANA DUCHOŇOVÁ, IMRICH NAGY, MARTIN NEUMANN, ŠTEFAN SZALMA, SVORAD ZAVARSKÝ

73 Sultánova výprava v roku 1526

87 Bitka pri Moháči. Bod zlomu v dejinách Uhorska

117 Organizácia, výzbroj, výstroj a taktika uhorského vojska v čase pred bitkou pri Moháči

122 Bojisko pri Moháči

132 Moháč v literatúre a dobovej publicistike

152 Panónia v smútku: Moháč a Turci v humanistickej elegickej tradícii po roku 1526

155 Vnímanie bitky pri Moháči a Turkov po Moháči v európskej dobovej publicistike

{3}

159 TIEŇ MOHÁČA

MICHAL CELNAR, MICHAL DUCHOŇ, DIANA DUCHOŇOVÁ, HELENA GAHÉROVÁ, TÜNDE LENGYELOVÁ, IMRICH NAGY, MARTIN NEUMANN, ŠTEFAN SZALMA, SVORAD ZAVARSKÝ

161 Dvaja králi, jedno kráľovstvo: Uhorsko v tieni Moháča
174 Rozdelená krajina: tri tváre Uhorska
178 V tieni dvora: uhorská šľachta v zápase o prestíž
180 Nová správa Uhorského kráľovstva po nástupe Habsburgovcov
184 Reforma kráľa Ferdinanda I.
190 Útek pred polmesiacom: migrácia mestských elít v Uhorsku
217 Život medzi vojenským šumom a zlatou baňou: hospodárstvo Uhorska po Moháči
221 Medzi cestami, vozmi a listami: doprava, komunikácia a pošta v Uhorsku 16. storočia
231 Od dobytia Budína až po Žitavský mier
251 Provinčná správa a úrady Osmanskej ríše v Uhorsku v 16. storočí
278 Obchodné aktivity v osmansko-uhorskom pohraničí v 16. storočí
289 Neľahké spolužitie v pohraničí
304 Vojenstvo na uhorských bojiskách v 16. storočí
338 Vojenská organizácia Osmanskej ríše a vybrané vojenské zložky
355 Kríza a následná transformácia Osmanskej ríše
376 Krajina po Moháči
390 Osmanské dedičstvo
400 Životný štýl v 16. storočí: každodennosť medzi tradíciou a zmenou

409 ZÁVER
413 AUTORSKÝ KOLEKTÍV
416 MENNÝ REGISTER
418 MIESTNY REGISTER
421 POZNÁMKY
437 ZOZNAM PRAMEŇOV A LITERATÚRY
449 ZDROJE OBRÁZKOV

1526

Bitka pri Moháči z roku 1526 patrí k historickým udalostiam, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili politický, spoločenský a kultúrny vývoj strednej Európy. Hoci od nej uplynulo päť storočí, jej dôsledky sú stále prítomné v štruktúre regiónu, v jeho historickej pamäti aj v odbornom diskurze. Pri príležitosti 500. výročia je preto prirodzené znovu sa k tejto udalosti vrátiť, prehodnotiť ju v kontexte súčasného stavu výskumu a ponúknuť čitateľovi ucelený, kritický a zároveň prístupný pohľad na problematiku, ktorá presahuje hranice jedného národa či jednej disciplíny.

Moháč je v dejinách Uhorska často vnímaný ako symbolický koniec stredoveku a začiatok obdobia zásadných zmien v politickej štruktúre krajiny. Porážka uhorského vojska a smrť kráľa Ľudovíta II. vytvorili mocenské vákuum, ktoré viedlo k dvojitej voľbe panovníka, k občianskemu konfliktu a napokon k rozdeleniu krajiny na tri časti. Tento stav pretrval viac než stopäťdesiat rokov a zásadne ovplyvnil vývoj území viacerých súčasných štátov strednej Európy. Práve preto je bitka pri Moháči udalosťou, ktorá sa týka nielen Maďarska, ale aj Slovenska, Čiech, Chorvátska, Rakúska, Srbska, Rumunska a ďalších krajín, ktoré boli súčasťou uhorského politického priestoru.

Cieľom tejto knihy nie je vytvárať nové mýty ani opakovať staré interpretácie. Jej cieľom je predstaviť Moháč ako historický problém, ktorý si vyžaduje komplexné a mnohovrstevné vysvetlenie. Bitka sama osebe trvala len niekoľko hodín, no procesy, ktoré k nej viedli, sa odohrávali celé desaťročia. Rovnako dlhodobé boli aj jej následky. Preto je potrebné vnímať bitku pri Moháči nie izolovane, ale ako súčasť širšieho politického, vojenského, ekonomického a kultúrno-spoločenského kontextu.

Uhorsko na začiatku 16. storočia bolo štátom s bohatou tradíciou, no zároveň štátom, ktorý čelil viacerým vnútorným problémom. Šľachtická spoločnosť bola rozdelená, kráľovská moc oslabená a obranný systém krajiny nedostatočný. Reformné snahy, ktoré by mohli posilniť štát, narážali na odpor privilegovaných vrstiev alebo zostávali len v rovine plánov. Ekonomické zaťaženie obyvateľstva rástlo, zatiaľ čo efektivita správy klesala. Tieto faktory vytvárali prostredie, kde bolo čoraz ťažšie reagovať na vonkajšie hrozby.

Na druhej strane stálo osmanské impérium, ktoré bolo v čase vlády sultána Süleymana I. na vrchole moci. Disponovalo modernou armádou, efektívnou administratívou a jasnou expanzívnou stratégiou. Konflikt medzi Uhorskom a Osmanskou ríšou bol preto nevyhnutný. Nebolo otázkou, či k nemu dôjde, ale akým spôsobom a s akými dôsledkami. Bitka pri Moháči bola vyvrcholením tohto napätia, no zároveň bola len jedným z krokov v širšom procese osmanskej expanzie do strednej Európy.

Pri hodnotení Moháča je dôležité vyhnúť sa zjednodušeniam. Tradičné interpretácie často hľadali vinníkov – či už v osobe kráľa, šľachty alebo jednotlivých veliteľov. Moderný historický výskum však ukazuje, že príčiny porážky boli systémové. Uhorsko čelilo kombinácii vnútorných slabostí a vonkajších tlakov, ktoré sa v kritickom momente spojili. Bitka bola výsledkom dlhodobého vývoja, nie náhleho zlyhania.

Táto kniha sa snaží predstaviť Moháč v celej jeho komplexnosti. Nie je to len opis vojenského konfliktu, ale aj analýza politických rozhodnutí, diplomatických možností, ekonomických podmienok a spoločenských procesov, ktoré formovali situáciu pred rokom 1526. Zároveň sa venuje aj následkom bitky – bezprostredným i tým, ktoré ovplyvnili ďalší vývoj regiónu na celé generácie.

Pri príležitosti 500. výročia bitky je dôležité pripomenúť si aj to, ako sa menilo jej vnímanie v priebehu dejín. Moháčska bitka bola interpretovaná rôzne – ako národná tragédia, dôsledok šľach-

tickej nejednoty, nevyhnutný výsledok geopolitickej situácie, ale aj ako symbol konca starého sveta. Každé obdobie si v nej našlo vlastný význam. Moderný výskum však zdôrazňuje potrebu kritického odstupu a analýzy založenej na prameňoch, nie na ideologických potrebách.

Kniha vznikla s ambíciou prispieť k tomuto kritickému pohľadu. Je určená nielen odborníkom, ale aj širšiemu publiku, ktoré sa zaujíma o dejiny strednej Európy a chce pochopiť, prečo bola bitka pri Moháči takým zásadným medzníkom. Text sa snaží byť vecný, presný a zároveň zrozumiteľný. Nevyhýba sa odborným otázkam, no vysvetľuje ich tak, aby boli prístupné aj čitateľovi, ktorý nie je profesionálnym historikom.

Päťsté výročie bitky je vhodnou príležitosťou nielen na to, aby sme si pripomenuli minulosť, ale aj na jej nové prehodnotenie. Nie je to len udalosť, ktorá sa odohrala pred polovicou tisícročia. Je súčasťou našej historickej identity. Je príkladom toho, ako môžu vnútorné konflikty oslabiť štát v rozhodujúcom momente. A napokon je i pripomienkou, že dejiny netvoria len jednorazové udalosti, ale sú aj výsledkom dlhodobých procesov odohrávajúcich sa v spoločnosti.

{1}

Pred búrkou

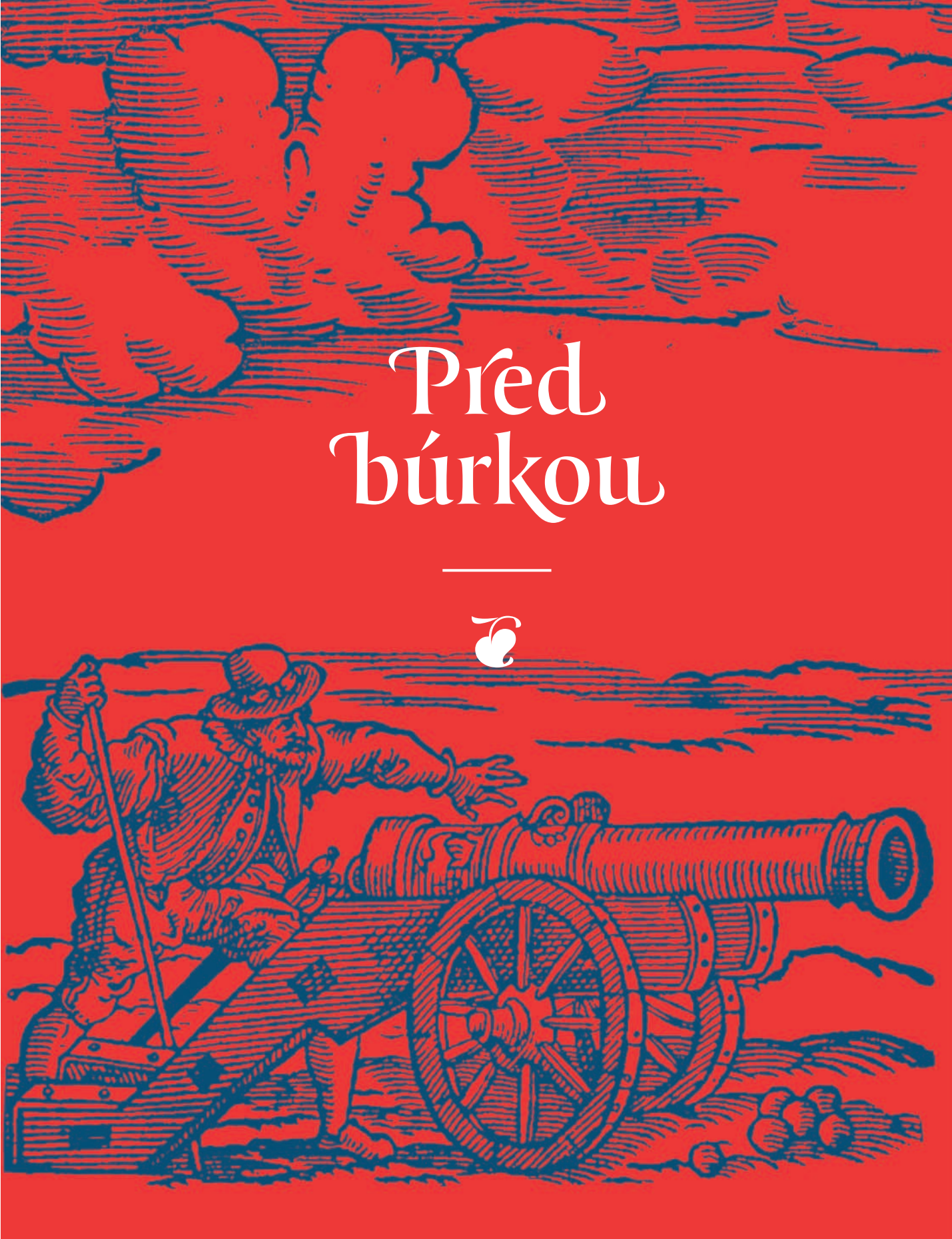

Prienik Osmanov do Uhorska

Kniežatstvo, ktoré koncom 13. storočia v Malej Ázii založil beg Osman, sa vďaka jeho nasledovníkom premenilo na svetovú veľmoc a pretrvalo vyše šesťsto rokov. Osmanská ríša v časoch najväčšieho rozmachu zaberala plochu približne päť miliónov štvorcových kilometrov a rozprestierala sa na území Európy, Ázie a Afriky. Osmani niekoľko storočí ohrozovali aj Uhorské kráľovstvo a zmenili beh jeho dejín.

Čo stálo za ich úspechom? V skutočnosti išlo o súhru viacerých faktorov, ako výhodná geografická poloha kniežatstva, mocenské vákuum v Malej Ázii a na Balkáne a vynikajúce vojenské a vodcovské schopnosti prvých sultánov. Tí rýchlo pochopili, že v etnicky a nábožensky rozmanitom štáte dokážu svoju moc udržať iba vytvorením inštitúcií, vojska a veliteľov, ktorí budú dynastii oddaní a zároveň budú od nej závislí. Ich hlavnou oporou bola stála armáda. Jej najznámejšiu jednotku tvorili janičiari, pôvodne sultánova osobná stráž. Už od 80. rokov 14. storočia dopĺňali ich rady lojálnymi vojakmi získanými v rámci tzv. devşirme. Tento termín doslova znamená zbieranie a označuje sa aj ako daň z krvi. Išlo o odoberanie prevažne kresťanských chlapcov z balkánskych provincií ríše. V Anatólii ich umiestnili do tureckých rodín a konvertovali na islam. Mladíci si osvojili jazyk a podľa schopností boli neskôr vedení buď k úradníckej, alebo k vojenskej kariére. Odvedení chlapci, ktorým ríša poskytla kvalitné vzdelanie a možnosť kariérneho rastu, sa stali jej oporou a hlavnými podporovateľmi. Sultáni tak získali oddaných bojovníkov a zároveň pravidelný prísun nových síl, čo im na bojovom poli poskytovalo nesmiernu výhodu.

Neboli to však jediné dôvody osmanského úspechu. Až do roku 1453 sultáni premyslene využívali aj sobášnu politiku, ktorá

1 K zakladateľovi Osmanskej ríše sa viaže niekoľko mýtov. Najznámejší z nich rozpráva o Osmanovom sne, v ktorom mladý beg videl symbolickú víziu predpovedajúcu rast a prosperitu ríše, ktorej bude vládnuť on aj jeho potomkovia.

im v Anatólii a na Balkáne priniesla cenných spojencov. Ich rozmachu napomohla tiež integrácia prvkov z okolitých krajín vrátane rozmanitých skupín obyvateľstva.[1]

Na ceste do Európy

Do Európy vstúpili Osmani ako spojenci byzantského cisára Jána VI. Kantakuzena, svokra panovníka Orhana I. Prvý územný zisk zaznamenali v roku 1352, bola ním pevnosť Tzympe (Çimpe). O dva roky neskôr využili následky silného zemetrasenia, ktoré zasiahlo polostrov Gallipoli a spôsobilo rozsiahle škody na pobrežných mestách a pevnostiach. Gallipoli sa stalo základňou formujúcej sa osmanskej flotily a tiež východiskovým bodom pri výpravách do Európy.[2]

Ríša sa rýchlo rozrastala. Už za vlády tretieho panovníka dosiahla rozlohu 261 000 km². Murad I. (1362 — 1389) v roku 1369 dobyl Drinopol (Edirne) a spravil z neho nové hlavné mesto. O dvadsať rokov neskôr v bitke na Kosovom poli v blízkosti dnešnej Prištiny porazil vojská srbského kniežaťa Lazara. Knieža zajali a popravili, no smrť tu postretla aj sultána, ktorého po boji zabil srbský vojak. Lazarov syn a dedič Štefan sa stal vazalom nového sultána Bayezida I. (1389 — 1402), ktorému musel dať za ženu svoju sestru Oliveru. Bayezid pokračoval v úspešnej expanzívnej politike a rozšíril územia: v Európe po rieku Dunaj a v Ázii k rieke Eufrat. Jeho ríša zaberala plochu 692 500 km². V tomto období už osmanské oddiely tvorené pohraničnými begmi a jednotkami akindžiov pravidelne plienili aj južné časti Uhorska.[3]

Uhorskí panovníci nečakali so založenými rukami a hľadali spôsoby, ako sa ubrániť hrozbe z východu. Pokúšali sa ju zastaviť organizovaním a podporou križiackych výprav za účasti ďalších európskych štátov či výpravami na Balkán. Po neblahých skúsenostiach z viacerých veľkých bitiek sa však do popredia dostali iné spôsoby, ako čeliť osmanskej rozpínavosti. Uhri sa snažili uzatvárať mierové zmluvy a prímeria, využívali balkánske kniežat-

stvá ako nárazníkové štáty, prípadne hľadali spojencov na východe v nádeji, že Osmanskú ríšu oslabia z druhej strany. Dlhodobé nebezpečenstvo si vyžiadalo transformáciu vojenskej organizácie a vybudovanie obrannej línie hradov, chrániacej južnú hranicu Uhorska. Rovnako dôležitá sa ukázala aj spolupráca v rámci strednej Európy, respektíve zjednotenie viacerých krajín pod vládou jedného panovníka.[4]

Prvé konflikty a taktika Žigmunda Luxemburského

Uhorskí vojaci si s Osmanmi prvýkrát zmerali sily v roku 1375. Ľudovít Veľký vtedy vytiahol proti valašskému vojvodovi Vladislavovi, po ktorého boku bojovali aj jeho osmanskí spojenci na čele s Muradom I. Od tohto momentu začali osmanské jednotky v rámci nájazdov prenikať aj na uhorské územia.[5]

Narastajúca hrozba oživila ideu križiackej výpravy. Myšlienka zapojiť do nej rytierov z viacerých európskych krajín sa však nestretla s dostatočným ohlasom. Pozbieralo sa ich len niekoľko tisíc, pričom prevažovala francúzska ťažká jazda. Uhri tvorili približne dve tretiny pätnásťtisícového vojska. Spolu s oddielmi valašského kniežaťa Mirceu mohla križiacka armáda pozostávať z približne 25-tisíc až 30-tisíc vojakov. V roku 1396 sa Osmanom postavili pri Nikopole. Namiesto slávneho víťazstva sa dočkali katastrofálnej porážky zavinenej neuváženým útokom francúzskej jazdy.[6] Osmani väčšinu zajatcov pozabíjali a nažive ponechali len šľachticov, ktorých vyslobodenie plánovali dobre speňažiť. Kráľovi Žigmundovi Luxemburskému sa podarilo z bojiska ujsť, no palatín Leustach z Jelšavy rovnaké šťastie nemal. Napokon skonal v ďalekej cudzine, keďže jeho rodina ani po rokoch nedokázala nájsť dostatok prostriedkov na zaplatenie vysokého výkupného.[7]

Najdôležitejším ponaučením z bitky bolo zistenie, že dobre vycvičených a disciplinovaných Osmanov nemožno poraziť

SIGISMVNDVS CÆSAR 30 REX HVN.

zozbieraným a neskúseným vojskom. Kráľ Žigmund preto upustil od akcií podobných rozmerov a sústredil sa na zastavenie Osmanov vybudovaním pohraničných opevnení. Tie sa ukázali ako zásadný prvok uhorskej obrany.[8]

Rýchly vzmach Osmanskej ríše načas zabrzdili udalosti v Anatólii. V roku 1402 dobyvateľ Timur Lenk (Tamerlan) v bitke pri Ankare porazil a zajal sultána Bayezida, ktorý o rok neskôr zomrel. Nasledujúce dve desaťročia ríša prechádzala prvou vážnou krízou vyplnenou bojmi Bayezidových synov o nástupníctvo. Uhorsko si tak na čas oddýchlo od osmanského tlaku. Žigmund toto obdobie využil na posilnenie línie pohraničných opevnení a tiež na pripútanie balkánskych susedov, ktorí slúžili ako nárazníky voči osmanským útokom.

2

Kráľ Žigmund Luxemburský napriek svojej povesti neveľmi úspešného bojovníka proti Osmanom významne prispel k posilneniu protiosmanskej obrany Uhorského kráľovstva.

Hrdinka protiosmanských bojov

V roku 1427 Osmani získali Golubac (Srbsko), dôležitú pevnosť na Dunaji, čo panovník nemohol ponechať bez reakcie. Ťaženiu na jeho oslobodenie velil temešský župan Štefan z Rozhanoviec, ktorého do boja sprevádzala jeho manželka, grófka Cecília zo Svätého Jura. Ani dvojmesačné obliehanie však neprinieslo ovocie, a tak kráľ Žigmund uzavrel so sultánom Muradom II. prímerie. Dohoda nezabránila Osmanom v útoku na kráľov tábor. Štefan z Rozhanoviec dokázal zabezpečiť panovníkov ústup, no sám sa takmer utopil v Dunaji.[9]

Golubac bol prvým významným hradom, ktorý Osmani v Uhorsku získali a stal sa bázou ich riečnej flotily. Aj keď sa výprava skončila neúspechom, neupadla do zabudnutia. Štefanova manželka, ktorá sa aktívne zapojila do bojov, sa svojím počínaním zapísala do dejín ako prvá uhorská bojovníčka proti Osmanom. V stredovekých pomeroch nečakané konanie šľachtičnej nezostalo bez povšimnutia a panovník udelil Cecílii za jej odvahu niekoľko majetkov. Stala sa jednou z mála žien v stredovekom

Uhorsku, ktoré dostali kráľovskú donáciu. Prameň opísal jej skutky takto: *„... uvažujúc a premýšľajúc o výnimočných zásluhách nám úprimne milej a nadmieru obľúbenej veľkomožnej pani Cecílie, manželky nášho verného milého veľkomožného Štefana z Rozhanoviec, totiž dcéry grófa Petra zo Svätého Jura, a o jej chvályhodných službách, odvahe a udatnej horlivosti, ktoré nám preukázala pod hradom Golubac... Totiž táto pani grófka sa zúčastnila spolu s nami a so spomínaným županom Štefanom, svojím pánom a manželom, na obliehaní hradu Golubac naším vojskom v lete, od ktorého už prešli tri roky, a smelšia a udatnejšia ako ostatné ženy odvážila sa prísť... odvážne nasadla na jednu z vyzbrojených galér, ktoré sme mali na Dunaji, a s ňou križovala hore-dolu po Dunaji, vyvolávala bojové potýčky a udatne sa do nich zapájala, pričom dosiahla mnohé úspechy, a nebála sa opakovane strieľať z diel a kameňometov z tejto galéry na sám hrad Golubac...“*[10]

Motív udatnej bojovníčky prežil celé stáročia. Stal sa predmetom viacerých literárnych adaptácií, postupne obohacovaných o rôzne mýty, ako napríklad Cecíliinu záchranu topiaceho sa kráľa.

Habsburské a jagelovské intermezzo

Po Žigmundovej smrti v roku 1437 nastúpil na trón jeho zať Albrecht Habsburský. Ten v roku 1439 zorganizoval proti Osmanom výpravu, no vojsko s ledva 25-tisíc vojakmi sa napokon ani neodvážilo postaviť takmer stotisícovej armáde sultána Murada II. Odhodlanie Uhrov naštrbila aj správa o páde Smederevskej pevnosti a najmä epidémia dyzentérie, ktorá vypukla vo vojenskom tábore pri Tüdőréve (dnes na severe Srbska, pri sútoku Tisy a Dunaja). V polovici septembra zostalo pri kráľovi sotva šesťtisíc najdisciplinovanejších vojakov. Panovník opustil tábor spoločne s ostatnými, a hoci prisľúbil, že o rok podnikne nové, väčšie ťaženie, na spiatočnej ceste podľahol dyzentérii.

3
Udatné činy grófky Cecílie pod Golubacom sa dočkali viacerých umeleckých spracovaní. Jedným z nich je aj balada z pera Pavla Országha Hviezdoslava.

Nečakaná smrť kráľa Albrechta Habsburského uvrhla Uhorsko do víru občianskej vojny. Novým kráľom sa stal Vladislav I. Jagelovský, ktorý sa podľa vzoru Žigmunda Luxemburského rozhodol aktívne postaviť osmanskej hrozbe. Stúpencom tejto politiky bol aj sedmohradský vojvoda a temešský bán Ján Hunyadi, muž s rozsiahlymi vojenskými skúsenosťami, ktorý sa postupne prepracoval medzi najmocnejších a najbohatších mužov krajiny. So základmi modernej vojenskej stratégie sa zoznámil v službe u mačvianskeho bána Štefana z Iloku. V bojoch s husitmi v ro-

koch 1436 — 1437 si osvojil ich taktiku vozovej hradby, ktorú neskôr úspešne aplikoval proti Osmanom. Za kráľa Albrechta pôsobil ako severínsky bán a staral sa o obranu najohrozovanejšej časti hraníc.

V roku 1443 sa Uhri vydali na rozsiahlu výpravu proti Osmanom. Podarilo sa im preniknúť hlboko na nepriateľské územie. Využili protivníkovu nepripravenosť na boj v zimných mesiacoch a obsadili mestá Pirot (Srbsko) a Sofiu. Z úspešného ťaženia sa však museli stiahnuť pre zimu a morové ochorenie koní.

4

Napriek tomu, že Ján Hunyadi utrpel v bojoch proti Osmanom dve veľké porážky, už jeho súčasníci ho považovali za mimoriadne úspešného turkobijcu.

Takzvaná dlhá výprava pokračovala aj v nasledujúcom roku. Jej najdôležitejšou zrážkou bola bitka pri Varne (dnes v Bulharsku). Spočiatku sa vyvíjala v prospech uhorsko-poľských vojsk pod velením Jána Hunyadiho. Ten nariadil križiakom, nech nastúpia v poloblúku v čo najdlhšej línii. Osmani sa rozmiestnili do svojej klasickej bojovej formácie: na ľavom krídle bola anatólska, na pravom rumelská jazda, v strede vo štvorcovej formácii janičiari, pred ľavým krídlom sa zhromaždili oddiely akindžiov a azabov. Bitka sa začala útokom akindžiov na pravé krídlo križiakov, ktoré sa dalo na útek. Hunyadi im však pomohol a akindžiov porazil. Potom zaútočil na ľavé krídlo osmanskej formácie a prinútil ustúpiť aj rumelské oddiely. V tom momente sa chystal opustiť bojisko aj sultán, ale jeho radcovia ho od toho odhovorili. Keď mladý a neskúsený kráľ Vladislav videl, ako sa osmanské pravé krídlo rozutekalo, rozhodol sa na čele jazdy zaútočiť na janičiarov strážiacich sultána. Spolu so sultánovým zotrvaním na bojisku to bol jeden z rozhodujúcich momentov bitky.[11] Panovník spadol z koňa, čo využil niektorý z janičiarov a pripravil ho o hlavu. Následne ju napichli na kopiju a vystavili, čím demoralizovali zvyšky križiakov a, naopak, zmobilizovali osmanské jednotky.

Po porážke a kráľovej smrti nemohlo byť o pokračovaní protiosmanskej ofenzívy ani reči. Hunyadi napriek tomu veril, že Osmanov dokáže zastaviť. Čakal na vhodný okamih. V roku 1448 sa mu podarilo zhromaždiť tridsaťtisícové vojsko a pokúsil sa sultána zaskočiť nečakaným útokom. K boju došlo na Kosovom poli.

JOANNES HVNIADES GVBERNATOR HVNGARIÆ.

Bitka mala v mnohých ohľadoch podobný priebeh ako pri Varne. Sultánovu obranu však posilnili delá, a aby zabránil úteku svojich vojakov, nechal za táborom vytvoriť hradbu vystavanú z ich batožiny. Keď sa teda Hunyadimu podarilo prelomiť rady janičiarov, neušli, ale dokázali obkľúčiť Hunyadiho jazdcov. Tí narazili na stenu z batožiny a ocitli sa v pasci. Po ich pobití pechota nemala šancu, no napriek tomu odolávala a boje pokračovali aj nasledujúci deň. Hunyadi pravdepodobne pomerne skoro opustil bojisko a na úteku sa dostal do zajatia.

Bitka potvrdila, že uhorská stratégia postavená na rozhodujúcom útoku ťažkej jazdy nezaberá na disciplinované oddiely janičiarov využívajúce taktiku vopred nacvičených manévrov, ktorými dokázali zmiasť a prekvapiť súpera. Táto bitka zostala nadlho posledným uhorským pokusom o ofenzívu.[12]

Hunyadiho úspech pri Belehrade

V závere roku 1455 sa do Uhorska dostali správy o pripravovanej výprave sultána Mehmeda II. proti Belehradu. Pevnosť sa nachádzala na sútoku riek Dunaj a Sáva a bola súčasťou uhorskej obrannej línie už od roku 1427, keď ju Uhri prevzali od Juraja Brankoviča. Pri obliehaní v roku 1456 ju bránil Hunyadiho švagor Michal Szilágyi. Hunyadi mu prišiel na pomoc na čele 10-tisícového vojska. Okrem neho sa podarilo zhromaždiť aj 18-tisícové križiacke vojsko naverbované v Uhorsku na podnet pápeža Kalixta III. Viedol ho takmer 70-ročný františkán Ján Kapistránsky. Pápež dokonca nariadil pravidelné vyzváňanie kostolných zvonov na poludnie, aby tým podporil odhodlanie križiakov. Neskôr sa tento zvyk, ktorý pretrval do dnešných čias, nesprávne spájal s odkazom na úspešnú obranu Belehradu.[13]

Ešte pred obliehaním poslal sultán svoju dunajskú flotilu do Zemunu (dnes časť Belehradu), aby na rieke zablokovala príchod blížiaceho sa Hunyadiho vojska. Mehmed pritiahol k Belehradu

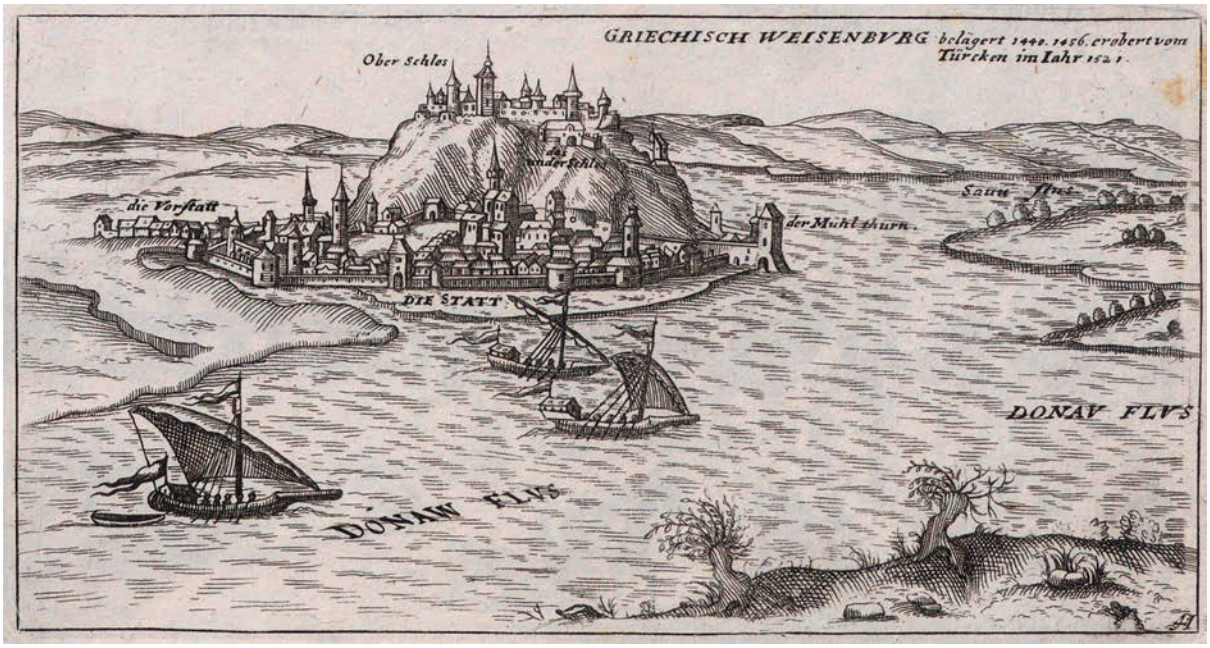

5
V záverečnej fáze bojov o belehradskú pevnosť bol sultán Mehmed II. zranený, čo bol jeden z dôvodov, pre ktoré Osmani zanechali obliehanie.

s najsilnejším delostrelectvom tej doby. Najväčšie delá údajne dosahovali dĺžku 224 — 288 cm a priemer 49 — 63 cm. Ich útok sa sústredil na najzraniteľnejšie miesta pevnosti. Hunyadimu sa však 14. júla po päťhodinovom boji podarilo prelomiť osmanskú riečnu blokádu, potopiť nepriateľské galéry a zajať ich posádky. Nasledujúci deň vtiahol do pevnosti. V bojoch, ktoré sa odohrali 21. a 22. júla, Hunyadi šikovne využil križiakov a napokon proti Osmanom obrátil ich vlastné nestrážené delá. Mehmed utrpel veľké straty spôsobené neúspešnými útokmi a morovou epidémiou a rozhodol sa zanechať obliehanie.

Bol to jeden z najväčších Hunyadiho úspechov. Dokázal, že aj Osmanov možno poraziť. Pod vplyvom víťazstva chcel využiť priaznivú situáciu na zorganizovanie ďalšej výpravy, no jeho plány zhatila smrť. Dňa 11. augusta podľahol moru a s jeho skonom upadla myšlienka aktívneho postupu voči Osmanom nadlho do zabud-

nutia.[14] Neúspech pri obliehaní poznamenal aj Osmanov, ktorí sa na 65 rokov vzdali snáh o dobytie Belehradu.

Napriek tejto prehre sa Mehmed II. právom hrdil prívlastkom Dobyvateľ. V roku 1453 ovládol Konštantínopol (Istanbul), ukončil tisícročnú existenciu Byzantskej ríše a vyhlásil sa za pána dvoch kontinentov a dvoch morí a pokračovateľa byzantských cisárov. Počas svojho panovania významne rozšíril sféru osmanského vplyvu v Európe. Obsadil Srbsko (1459), Bosnu a Hercegovinu (1463), Albánsko (1478 — 1479) a z chanátu krymských Tatárov spravil vazalské územie.

6

Valašské knieža Vlad Drakul spoznal počas výchovy na sultánovom dvore osmanskú mentalitu aj taktiku, čo neskôr využil v bojoch proti Mehmedovi II.

Uhorsko-osmanské súperenie za Mateja Korvína

Po Ladislavovi Pohrobkovi sa stal novým panovníkom Hunyadiho syn Matej Korvín. Ten poznal úskalia bojov s Osmanmi, a preto sa sústredil najmä na reformovanie obrany krajiny. Snažil sa získať finančné prostriedky na zadržanie osmanského postupu dobudovaním línie pohraničných hradov či vytvorením stálej profesionálnej žoldnierskej armády. Tieto reformy išli ruka v ruke s vyrubovaním nových daní, čo však vyvolávalo vlnu nevôle a Matej sa musel popasovať aj s povstaniami proti svojej vláde. To ho značne obmedzovalo v zorganizovaní väčšieho ťaženia.

Na druhej strane Osmanov od ohrozovania Uhorska neodradila ani nedávna porážka pri Belehrade. Ich čoraz silnejší tlak na územia Srbska a Bosny doviedol Mateja v septembri 1463 k vyhláseniu prvej vojenskej výpravy. Tá slávila úspech: uhorské vojská dobyli koncom roka hrad Jajce (Bosna). Na jeseň 1464 bolo naplánované pokračovanie ťaženia, počas ktorého mali byť Osmani z Bosny natrvalo vytlačení. Obliehanie hradu Zvornik sa však skončilo fiaskom.

Matejova armáda si napravila reputáciu pri pevnosti Šabac (Srbsko) v roku 1476. Kráľ sa na výpravu dobre pripravil a dal zhro-

Dracula Waida Princeps et
Waiuoda Walachiæ Transalpinæ
hostis Turcarum infensissimus
1.4.06.

maždiť veľkú flotilu, delá a rôzne obliehacie stroje. Po dobytí pevnosti, skôr než sa panovník vrátil do Budína, vyslal oddiel vojakov na trestnú výpravu proti Srebrenici, známej svojimi baňami na striebro. Úlohou poveril srbského despotu Vuka Brankoviča a valašské knieža Vlada Drakulu. Ten vyrastal na osmanskom dvore po boku budúceho sultána Mehmeda II. V dospelosti však Osmanom odmietol poslušnosť a obrátil sa proti Mehmedovi. Do dejín sa zapísal neobyčajne krutým zaobchádzaním s nepriateľmi, čo mohol byť jeden z dôvodov, pre ktoré ho Korvín po vyše desiatich rokoch väznenia prepustil a vyslal proti Osmanom. Drakul ani Brankovič nezostali nič dlžní svojej povesti a na osmanských obyvateľoch Srebrenice sa nemilosrdne vyvŕšili.

Obsadenie pevnosti Šabac šikovne využila matejovská propaganda. Stalo sa tak aj v prípade bitky na Chlebovom poli (1479), ktorá bola poslednou veľkou bitkou na otvorenom poli pred Moháčom a jednou z mála, v ktorej Uhri, vedení veliteľom Pavlom Kinizsim, porazili osmanskú armádu.[15]

Keďže Korvín zomrel bez legitímneho potomka, opäť nastal problém nástupníctva. Na uhorský trón sa napokon dostali Jagelovci.

Na ceste k Moháču

Slabnúca kráľovská moc za vlády Jagelovcov znamenala postupný prechod do stavu anarchie. Ani jeden z panovníkov nebol schopný vytvoriť opatrenia, ktorými by vedel naplniť kráľovskú pokladnicu či posilniť svoje postavenie. Vladislavovi II. volebná kapitulácia pri jeho nástupe na trón obmedzila možnosti realizácie výkonu panovníckej moci a uhorská šľachta si vynútila jeho prítomnosť v krajine. Do Čiech odchádzal len na krátky čas.

Kráľ postupne rezignoval na vnútorné pomery a vysokej svetskej a cirkevnej šľachte, ktorá doslovne oligarchicky prevzala moc a aj príjmy kráľovstva, takmer všetko odsúhlasil. Už preto mu da-

li jeho súčasníci prezývku Kráľ dobrze. Kráľovská autorita utrpela natoľko, že niektorí magnáti ho aj verejne urážali. Vnútorné rozbroje v krajine dosiahli taký stupeň, že si šľachtici dokonca prisvojovali príjmy panovníka (až 60 percent z celkových príjmov kráľa sa cestou do pokladnice roztratilo v mešcoch šľachty).

Po tom, čo kráľ Vladislav II. zistil, že nedosiahne príjmy na obranu kráľovstva či väčšiu angažovanosť uhorských šľachticov, snažil sa pre kráľovstvo získať aspoň spojencov v zahraničí. Najmä po narodení dcéry Anny (1503) a syna Ľudovíta (1506) začal inklinovať k rodu Habsburgovcov. Aj napriek odporu uhorskej šľachty sa mu podarilo na dynastických rokovaniach v Bratislave (Prešporku) v roku 1515 dohodnúť obojstranné zásnuby svojich detí s potomkami rímsko-nemeckého cisára Maximiliána I. Na svadbe vo Viedni ešte v tom istom roku si deväťročný Ľudovít Jagelovský zobral desaťročnú Máriu Habsburskú a Anna si mala vziať niektorého z cisárových vnukov. Reálne sa zosobášila v roku 1521 s arcivojvodom Ferdinandom I. Súčasťou sobášnych zmlúv bola dohoda, že ak vymrie jeden rod, druhý po ňom prevezme panovnícku moc. Išlo o jeden z dôležitých prvkov dynastickej politiky Habsburgovcov, ktorí nevlastnili žiadne kráľovstvo a v prípade vymretia Jagelovcov by im pripadli hneď dve kráľovské koruny — uhorská a česká.

Kráľovská moc v Uhorsku aj naďalej upadala. Panovníkovi chýbali financie aj na vedenie bežných záležitostí dvora, ako bol napríklad nákup potravín. Peniaze si musel požičiavať nielen od oligarchov, ale aj od bohatých mešťanov. Ľudovít II. pristúpil dokonca k razeniu menej hodnotných mincí, v dôsledku čoho utrpeli najmä drobné, bežne používané mince — denáre —, ktoré stratili až dve tretiny hodnoty.

Šľachta viedla svoju politiku na častých snemoch, ktoré sa konali na Rákošskom poli neďaleko Pešti. Keďže na zasadnutí snemu sa mohol zúčastniť každý šľachtic, prichádzali sem tisíce účastníkov, často ozbrojených. Konflikty medzi aristokraciou a nižšou šľachtou či jednotlivými snemovými frakciami teda prerastali do

ozbrojených bitiek. Rozhádané skupiny šľachticov nepovažovali závery z rokovaní za záväzné.

Nedostatok financií mal vplyv najmä na obsadenie posádok pevností v pohraničí, ako aj na najímanie žoldnierov na prípadný boj. Ľudovít II. si síce uvedomoval nebezpečenstvo, v danej situácii však nebol schopný nič podniknúť a ani napriek snahe o obranu kráľovstva v zmysle dobových „rytierskych" ideálov nevedel účinne zasiahnuť.[16]

PRAMEŇ

Pomery v Uhorsku očami pápežského vyslanca (nuncia) Antonia Burgia

Svätá stolica mala eminentný záujem o pomery v uhorskom kráľovstve práve preto, lebo ho považovala za hranicu kresťanského sveta. Politickým vplyvom, ale aj financiami sa snažila prispieť k obrane krajiny. Nuncius Antonio Burgio prišiel do Budína v roku 1524 a odišiel z neho až po moháčskej porážke spolu s kráľovnou. Podieľal sa na zabezpečovaní protiosmanských výprav, zaobstarával financie a pomáhal pri verbovaní žoldnierov. Zároveň bol veľmi dobrým pozorovateľom a kriticky informoval o pomeroch v krajine. Predvídal tak aj blížiaci sa koniec Uhorského kráľovstva.

Z listu pápežskému sekretárovi Jacopovi Sadoletovi (Budín 30. júla 1525)

> *Uhorské záležitosti sú stále v rovnakom zmätku. ... Množia sa konflikty medzi novými a starými hodnostármi. Na nasledujúcom sneme by sa mohli zmierniť, ale neviem, nakoľko to bude problematické. V kráľovstve sa dejú neslýchané zlodejstvá, bez najmenšej známky o spravodlivosti. Každý si robí, čo chce. Človek si je istý len vo svojom dome, nikto nič nerešpektuje, žije sa bezmyšlienkovite a náhodne zo dňa na deň. Kráľ a kráľovná sa nestarajú o vládnutie, páni majú strach a stávajú sa sluhami sluhov. V Uhorskom kráľovstve niet spravodlivosti, niet nádeje, že by sa objavil niekto, kto by vedel situáciu riešiť...*[17]

Väčšinu času od smrti kráľa Mateja Korvína (1490) po obliehanie Belehradu v roku 1521 vládlo medzi Osmanskou ríšou a Uhorskom prímerie, čo však neznamená, že nedochádzalo k plieneniu pohraničných oblastí.

V roku 1520 sa stal sultánom Süleyman I. a jeho nástup priniesol zmenu v stratégii aj vo vnútornej politike Osmanskej ríše. Obdobie jeho vlády sa spája s najvýznamnejšími výbojmi Osmanov v Uhorsku. Süleyman sa už krátko po nástupe na trón (30. septembra 1520) začal pripravovať na svoju prvú výpravu. Jej cieľ pritom dlho nebol známy a ani sultán v tejto otázke nemal jasno. Armáda vyrazila pomerne neskoro, až v polovici mája 1521. Ešte ani na porade 19. júna sa vedenie nevedelo dohodnúť, kam potiahne. Dokonca padol návrh na obsadenie Budína, veľkovezír Piri Mehmed však tento krok pokladal za nebezpečný a navrhol útok na Belehrad, ktorý bol považovaný za kľúčový bod uhorskej obrany. Süleyman sa napriek tomu rozhodol vytiahnuť na Budín, no veľkovezírovi povolil vydať sa k Belehradu. Sultánova armáda cestou dobyla Šabac a pustila sa do budovania mosta cez Sávu. Süleymanove plány však zhatila náhoda a azda aj logistická chyba. Most cez Sávu zničila povodeň, preto sa sultán musel vzdať pôvodného úmyslu a pridal sa k veľkovezírovmu obliehaniu Belehradu. Išlo už o tretí pokus o dobytie tejto pevnosti. Tentoraz stála šťastena na osmanskej strane a po dvoch mesiacoch obliehania sa obrancovia vzdali. Zo 700 mužov brániacich hradby Belehradu zostalo nažive len 72. Sultán im umožnil slobodný odchod. Väčšina srbského obyvateľstva však nemala rovnaké šťastie a musela sa na jeho príkaz presídliť do Konštantínopola.[18] Dobytím Belehradu Osmani prelomili najpevnejšie ohnivko uhorskej línie opevnení a onedlho už ohrozovali kráľovstvo priamo na jeho pôde.

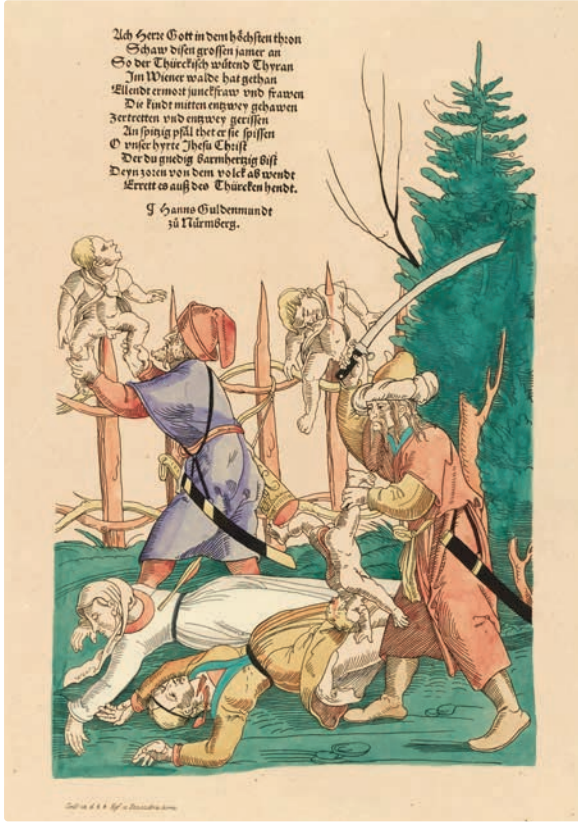

7

Zvesti o hrôzostrašnej krutosti Osmanov držali obyvateľstvo Uhorska v strachu dávno predtým, ako dobyli krajinu. Po rozšírení kníhtlače pomáhali aj tlačené letáky.

Obraz Turkov

Osmanská ríša sa dostala do priameho susedstva s Uhorskom koncom 14. storočia po tom, čo obsadila Balkán. Križiacke výpravy, organizované na zastavenie ich postupu, zlyhali a plány na podmanenie územia Uhorského kráľovstva spomalili len dobyvačné záujmy Osmanov v Ázii a Stredomorí.

Správy o krutosti, neľudskosti, no aj o exotickosti a bohatstve Osmanov však predchádzali ich skutočnú prítomnosť a šírili sa nielen vo vzdelanejších kruhoch šľachtického a mestského obyvateľstva, ale aj na vidieku medzi sedliakmi. Ústne podanie umožňovalo každému jednému rozprávačovi, aby vy-

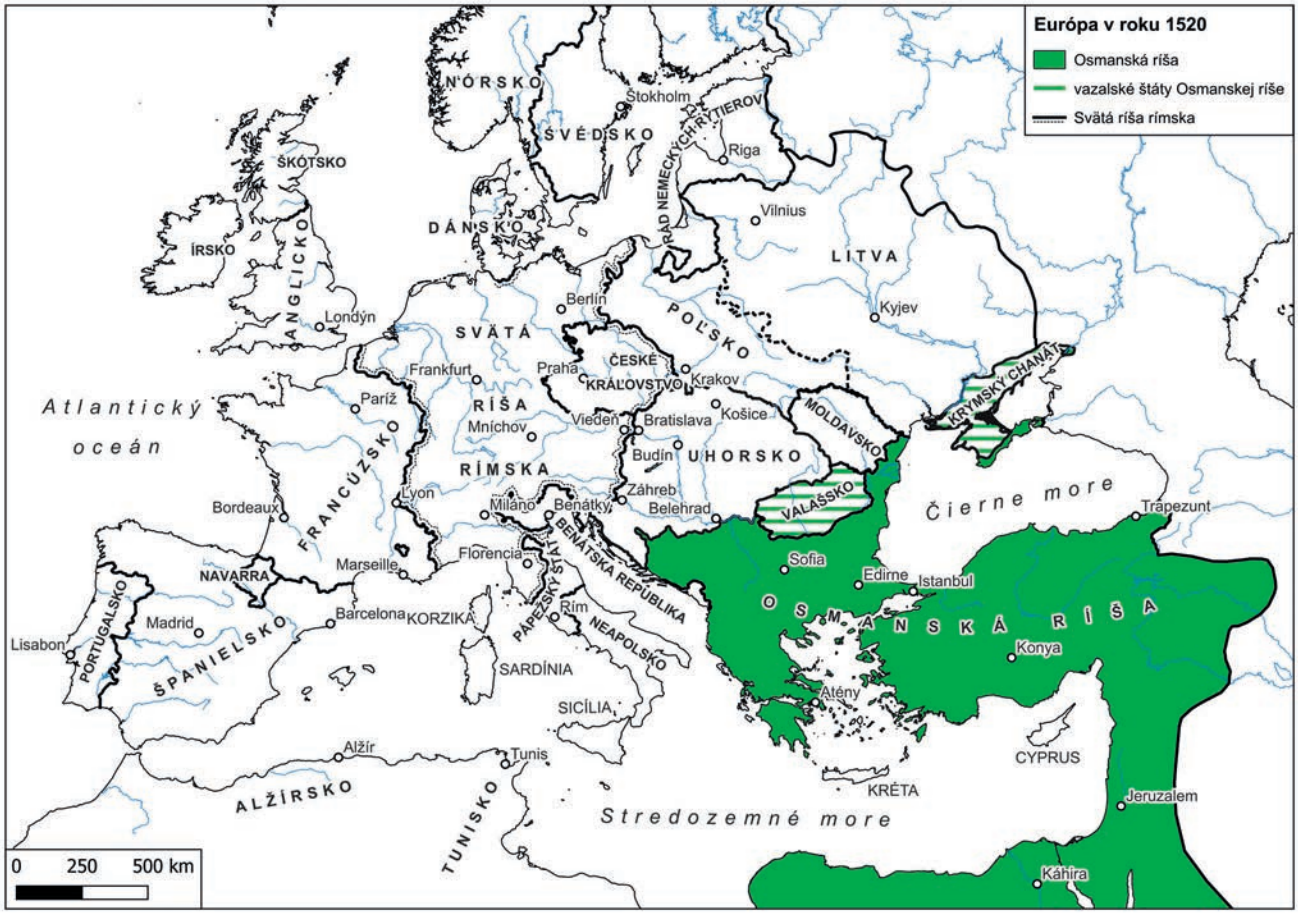

8

Mapa Európy na počiatku vlády sultána Süleymana I. Hranice Osmanskej ríše boli v tomto období pevne ukotvené na dolnom toku Dunaja.

počuté udalosti rozvinul a prikrášlil, väčšinou v tých najmenej priaznivých farbách.

V druhej polovici 15. storočia sa obraz „Turka" a vzťah k nemu čoraz viac obohacoval o teologické prvky. Osmani stelesňovali zlo, ktoré v očiach mnohých vyplývalo z prostého faktu: boli pohanmi, vyznávali inú než kresťanskú vieru a iné hodnoty. Boli predstaviteľmi iného kultúrneho sveta, inej civilizácie, ktorá naháňala strach už len tým, že bola cudzia, nezrozumiteľná a neznáma.

Pri pohľade z neohrozených regiónov Európy sa situácia mohla javiť odlišne. Filip Melanchton (1497 — 1560) sa díval na obsadenie

M. PHILIPP MELANCH.

Uhorska Osmanmi takto: *„... to je najväčšie dobrodenie Boha, že dovolil, aby tieto zeme podmanili barbari...“*[19] V očiach Lutherovho najbližšieho spolupracovníka totiž katolícka cirkev a katolícke dynastie boli oveľa závažnejšou hrozbou a nebezpečnejším nepriateľom, než akým sa zdali Turci. Svoj názor zakladal azda aj na všeobecne rozšírenom presvedčení o náboženskej „tolerancii“ Osmanskej ríše. Pre bežného Európana bola Osmanská ríša predovšetkým exotickou krajinou s kultúrnou mnohorakosťou a nie pohanský drak, ktorý sa chystá zhltnúť kresťanský svet. Len v dvoch krajinách to bolo opačne: v Uhorsku a v Španielskom kráľovstve, kde mali v 16. storočí už mnoho desaťročí skúsenosti s bojom proti islamu a moci, ktorá ho reprezentovala.

9

Nemecký filozof, teológ a cirkevný reformátor Filip Melanchton (1497 – 1560) mal rozsiahlu sieť korešpondenčných priateľov aj z Uhorska. Prostredníctvom nich sa názory Lutherovho teologického programu šírili najmä v uhorských mestách.

Obyvatelia častí Uhorska neustále pustošených a plienených tureckými vojskami nepochybovali, že Turek je ich najväčším — ako často hovorili — „prirodzeným“ nepriateľom. Označenie „ochranný štít kresťanstva“ spájalo bojujúcich a obrancov krajiny, vytváralo ich spoločnú identitu. Tento proces podporoval rastúci osmanský tlak a trpká skúsenosť, že krajina napriek všetkému úsiliu upadala, jej zdroje sa vyčerpávali a v boji proti „spoločnému nepriateľovi“ bola čoraz väčšmi odkázaná sama na seba. Hoci vďaka propagande pápežského dvora, domácich i zahraničných humanistov sa Uhorsko čoraz častejšie označovalo za „baštu kresťanstva“, reálna pomoc v ozbrojenom boji od európskych spojencov neprichádzala.

Jednu z prvých konkrétnych správ o pomeroch v Osmanskej ríši napísal už niekoľko desaťročí pred Moháčom dominikánsky mních Georgius de Hungaria[20] (asi 1422 — 1502). Mních strávil 20 rokov v zajatí a okrem iného opísal aj v Uhorsku v tom čase neznámu vec — obchod s ľuďmi. Obchodníci chodili s vojskom a skupovali zajatcov. Na trhoch ich vyzliekli donaha a ponúkali na predaj ako zvieratá. Po úspešných vojenských ťaženiach bola ponuka vyššia ako dopyt a cena klesala: silní mladí otroci či mladé otrokyne sa predávali za hodnotu čiapky či páru obuvi. Mníchovo dielo sa dočkalo nebývalej popularity, len do konca 16. storočia ho vytlačili vo viac ako 25 vydaniach.

V neskoršom období, keď už bola prítomnosť Osmanov pre niekoľko generácií uhorského obyvateľstva zažitým faktom, sa ich negatívny obraz nielenže nenapravil, ale nové správy o krutostiach vyvolávali v Uhroch čoraz väčšie zdesenie. Nesmierny strach budili najmä správy o Tatároch a rôznych hordách pridružených k Osmanom. Neuveriteľne rýchli a mobilní Tatári dokázali nečakane prepadnúť aj obce ďaleko od hraníc, za krátky čas ich vyplienili a podpálili a stihli pritom napáchať neslýchané ukrutnosti.

Obraz, ktorý o nich vytvoril jeden z najvýznamnejších uhorských vzdelancov 16. storočia Ján Decsi[21] (po 1560 — 1601), bol mimoriadne nelichotivý: *„Sú neskutočne požívační, svoju šialenú žiadostivosť vyžívajú nielen so ženami a s mužmi, ale aj so zvieratami, sú viac divými zvermi a obludami ako ľuďmi. Na turecký spôsob majú viac manželiek, bokom sa držia len od svojich matiek a sestier. Sú natoľko krutí, že si nevážia ani starcov, sú nemilosrdní k dojčatám, pijú bez zhnusenia ľudskú krv ako vodu, radujú sa, ak môžu zabíjať. Jedia odporné jedlá, zožerú všetko vrátane vší, somárov, psov, žlče, konského mlieka a krvi, aj ľudské mäso, najmä z nepriateľa. Zabávajú sa vyhadzovaním plačúcich detí do vzduchu a ich rozsekávaním. Mužov i ženy bez ohľadu na vek krutým spôsobom roztrhali. Panny a pohľadnejšie ženy si však ponechali na neslýchané hýrenie, potom ich — väčšinou priviazané k zemi — dovtedy striedavo týrali, až kým nezahynuli od takého pohanenia. Nevyvinuté dievčatá a chlapcov neľútostným a zvrhlým spôsobom na smrť poznásilňovali a potom ich vyhodili na kraj cesty. Pri jedle používali pozväzovaných väzňov ako stoly či stoličky. Zneucťovali aj mŕtvoly z hrobov. Tehotné ženy spolu s ich nezrelým plodom roztrhali, aby videli, ako plod leží v maternici, a pôžitkársky sa vytešovali nad touto odpornou hodinou anatómie.“* Je potrebné podotknúť, že Ján Decsi nemal informácie z vlastnej skúsenosti, ale prevzal ich od iných autorov, najmä od Antonia Bonfiniho, ktorý opisované skutky takisto nezažil. O Tatároch, ale i Osmanoch sa tak vytvoril obraz, ktorý sa šíril medzi ľuďmi a vyvolával strach a negatívne emócie, ale zároveň mal aj podnecovať odhodlanie bojovať proti takýmto neslýchaným krutostiam a ich páchateľom.

10
Turci týrajú kresťanských zajatcov. Nemecký leták pochádza z prvej polovice 16. storočia.

O svojej ceste do Konštantínopola v rokoch 1553 — 1555 zanechal obsiahly spis aj Ján Dernschwam[22] (1494 — 1567), humanistický vzdelanec, známy banský odborník pôsobiaci v Banskej Bystrici. Písal si denník, kde si zaznamenal zvláštnosti, ktoré ho počas cesty zaujali. Kým sa pohyboval na území Uhorska, opísal tu usadených osmanských hodnostárov ako prívetivých a pohostinných mužov, s ktorými sa vzájomne obdarúvali. Lenže po tom, čo vkročil na samotné osmanské územie, ani on nešetril Osmanov a ich zvyky opisoval odsudzujúco.

11
Pri rýchlych výpadoch na nechránené dediny bolo cieľom Osmanov zaobstarať si potravu, ale aj získať zajatcov, ktorí tvorili významnú časť ich príjmov – či už vo forme výkupného, alebo predaja do otroctva.

O situáciu v Uhorsku a prítomnosť Osmanov sa zaujímala aj zahraničná verejnosť. Už v období pred obsadením časti Uhorska Osmanmi sa v nemecky hovoriacich kniežatstvách a mestách šírili tzv. *Türkenlieder*, ľudové piesne, ktoré hudobnou formou šírili informácie predovšetkým pre obyvateľstvo neovládajúce písmo. Tieto piesne zohrali významnú úlohu vo formovaní verejnej mienky, i keď hodnovernosť sprostredkovaných informácií nebola veľmi spoľahlivá. Rovnako dôležitým prameňom o vojenskom dianí boli letáky, ktoré veľmi promptne prinášali nové správy. Sotva dva týždne po moháčskej bitke, už 13. septembra 1526, dostali nemeckí čitatelia do rúk letáky s opisom udalostí. Správa o vtrhnutí Osmanov do Uhorska sa ako jedna z najdôležitejších novostí udržala v povedomí celé tri mesiace.

Prítomnosť obávaného inoverca v Uhorsku sa po istom čase stala každodennou realitou, preto sa obraz Osmanov na začiatku

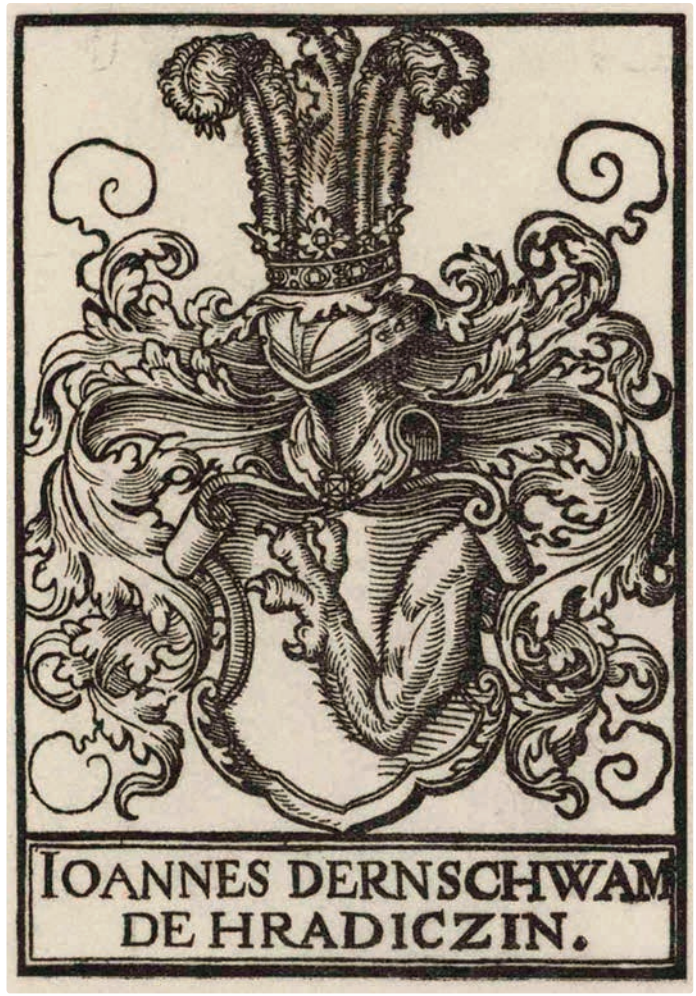

12
Exlibris humanistického vzdelanca a cestovateľa Jána Dernschwama.

ich prítomnosti v Uhorsku do značnej miery líši od ich obrazu na konci. Kým spočiatku aj v dôsledku nie vždy objektívnych správ dobovej propagandy prevládal obraz „krvavých Turkov", postupom času sa strach z nepriateľa, neznámej kultúry, cudzieho životného štýlu a iného náboženstva otupil. Hoci nikdy nedošlo k zmiereniu s protivníkom ani k prijatiu jeho viery, obchod, kultúrne kontakty a umenie dokázali nezhody aspoň čiastočne premostiť a obe nepriateľské strany obohatiť.